

ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкривається поняття «інформаційно-комунікативні технології» (ІКТ). Виокремлюються їх специфічні риси, здійснено їх класифікацію. Проаналізовано роль новітніх інформаційно-комунікативних технологій в умовах трансформації всіх сфер суспільного життя та домінування процесу інформатизації. Окреслено специфіку застосування і перспективи подальшого розвитку новітніх ІКТ.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, новітні інформаційно-комунікативні технології, інформаційно-комунікативна система.

В умовах тотальної глобалізації відбувається стрімка трансформація всіх сфер суспільного життя. Досягається це за рахунок потужної інформатизації. Сьогодні можна говорити про своєрідну інформаційну революцію, яка зумовила поступове виникнення якісно іншої реальності. У той же час, поява та розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) не є абсолютно новим процесом. У тій чи іншій мірі можна говорити про їхнє існування, починаючи із Стародавнього світу, на кожному етапі людського існування. Якщо раніше інформаційно-комунікативні технології виконували допоміжну функцію, наприклад, виступали інструментом в електоральних кампаніях, пропаганді чи державному управлінні, то в сучасних умовах вони настільки проникають у всі сфери суспільного життя, що фактично задають існуючий порядок денний. Це призводить до виникнення комунікативних стратегій інформаційного суспільства та, відповідно, інформаційно-комунікативних систем у межах яких (з політологічної точки зору) і відбувається політичний дискурс.

Класичними в даній галузі є напрацювання таких вчених як: Д. Белл, М. Кастельс, П. Лазарсфельд, М. Маклюен, Д. Тапскотт, О. Тоффлер та інші. Праці цих західних науковців, які стосувалися різних аспектів виникнення і розвитку інформаційного суспільства, започаткували пошуки конкретних інструментів впливу інформаційних потоків та знання на ту чи іншу сферу суспільного життя. Відповідно, почала вестися мова про різного роду інформаційні технології. Серед вітчизняних науковців, які мають напрацювання щодо цієї теми, варто виокремити таких дослідників як: А. Готун, Л. Данильчук, О. Дузь, Л. Климанська, В. Пожуєв, Г. Почепцов, І. Редька. Слід розуміти, що даний перелік науковців не є повним, але в той же час, він відображає ситуацію у вітчизняній науці щодо дослідження інформаційно-комунікативних технологій. Існують дві основні проблеми в межах цієї тематики. Перша полягає у трактуванні поняття «інформаційно-комунікативні технології». Інша – в їхній класифікації, оскільки від широти та предметності тлумачення залежить і критерій для розмежування на певні групи. У межах пропонованого дослідження за основу братиметься політологічний підхід, тобто, розгляд визначених проблем відбуватиметься крізь призму політичної науки.

Отже, як уже зазначалося, основною проблемою в окресленому питанні є визначення предметного поля інформаційно-комунікативних технологій. Складність полягає в тому, що про це явище можна говорити як у контексті політології, так і з точки зору соціології, кібернетики, педагогіки та ряду інших наук. До прикладу, окремі дослідники часто не вживають поняття «інформаційно-комунікативні технології», використовуючи або просто «інформаційні технології», або «соціально-комунікаційні технології». Українська дослідниця Л. Данильчук наголошує на тому, що поняття «інформаційні технології» подається як синонім «інформаційно-комунікаційних технологій». Але останній термін є більш загальним і включає інформаційні технології [1, с. 127].

Слід звернути увагу, що також виникає проблема з використанням термінів «комунікативний» та «комунікаційний». Вони часто сприймаються як синонімічні. Слід

розуміти, що це зовсім не так, оскільки «комунікативний» – це прикметник, який стосуватиметься інформації, а «комунікаційний» – засобів зв'язку (не лише канали інформації, а дороги, залізниці і т. д.). Тому доречніше користуватися варіантом «інформаційно-комунікативні технології», як таким, що найбільше відповідає сутності досліджуваної проблеми.

Так, І. Редька визначає інформаційні технології як комплекс взаємопов'язаних наукових, технологічних, інженерних дисциплін, що вивчають методи ефективної організації праці людей, зайнятих обробкою та зберіганням інформації [2, с. 23]. Тобто, в даному випадку має місце суто кібернетичний підхід, який може викликати певні заперечення щодо включення поняття «дисципліна» до технології. До того ж, як звертає увагу Л. Данильчук, інформаційні технології є складовою інформаційно-комунікаційних технологій, поруч з телекомунікаціями, медіа-трансляціями, усіма видами аудіо і відео обробки, передачі, мережевих функцій управління та моніторингу [1, с. 127]. Л. Климанська використовує термін «соціально-комунікаційна технологія». Її вона визначає як практичне використання знань щодо комунікації для перетворення об'єктів [3, с. 242]. М. Кадемія послуговується поняттям «інформаційно-комунікаційні технології». Під ним він розуміє сукупність методів виробничих процесів; програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, збереження, розповсюдження, відображення та використання інформації в інтересах її користувачів [4, с. 90].

Найвлучнішим у цьому контексті є визначення Л. Климанської. Дослідниця не ототожнює технологію з дисципліною та методом, а також вказує мету її застосування – перетворення об'єктів. Єдиним суттєвим недоліком можна вважати використання тавтології при визначенні. Загалом воно відповідає класичному розумінню поняття «технологія», яке започаткував польський філософ та футуролог С. Лем. На його думку, технологія – це обумовлений станом знань та суспільною ефективністю спосіб досягнення цілей, поставлених суспільством [5, с. 83].

Для формування повної картини, варто також розглянути поняття «інформаційно-комунікаційна система» та «комунікативна стратегія інформаційного суспільства». Українська дослідниця О. Дузь під інформаційно-комунікаційною системою розуміє сукупність інформаційних потоків, які відображають безперервні взаємодії політичних акторів [6, с. 24]. Слід звернути увагу, що дане визначення базується на політологічному підході. Комунікативна стратегія інформаційного суспільства є значно ширшим за обсягом поняттям. На думку російського дослідника С. Клягіна, нею є високотехнологічні продукти інтелектуального виробництва, складовою частиною якого є використовувані різними професійними спільнотами способи теоретизації знання та інформаційно-комунікативних практик [7, с. 3]. Слід звернути увагу, що в такому контексті інформаційно-комунікативні технології розглядаються крізь призму політології, а також, що є ключовим для подальшого дослідження окресленої проблематики, містять у собі аспект взаємодії (чого не було в думках попередніх вчених) та залежності від часу (що дозволяє говорити про «новітність»).

Українська дослідниця Л. Климанська, говорячи про політичну комунікацію, яка прямо пов'язана з інформаційно-комунікаційними технологіями, зокрема, виокремлює наступні підходи щодо її дослідження [3, с. 12-13]:

- системний – полягає в дослідженні інтеракції між різними елементами системи. Причому даний підхід може бути застосовано не лише в політології, а й у соціології. Загалом він має загальнонауковий характер;

- лінгвістичний – мова розглядається як засіб соціального контролю. Відповідно, через це опосередковано мову можна вважати інформаційно-комунікаційною технологією, але в ширшому контексті, оскільки вона є засобом комунікації між людьми;

- символічний – політична комунікація розглядається як обмін символами. З точки зору політології, важливим є з'ясування міри впливу тієї чи іншої інформаційно-комунікаційної технології на процес обміну між людьми (вирішення/продукування конфліктів, викривлення інформації і т. д.);

- функціональний – політична комунікація досліджується крізь призму функцій, які вона виконує. Теж саме стосується й розгляду інформаційно-комунікаційних технологій. Підхід поєднується з попереднім, оскільки обидва вони базуються на оцінці практичних можливостей застосування тих чи інших інформаційно-комунікаційних технологій;

- організаційний – такий підхід є вузьким і стосується розгляду інформаційних потоків всередині уряду. У контексті дослідження інформаційно-комунікаційних технологій доречно назвати такий підхід інституційним і розширити його значення. Наприклад, у цілому з'ясувати, яким чином інформаційно-комунікативні технології спрацьовують у політичних інститутах. У такому випадку також постає питання щодо суб'єктності політичних інститутів у використанні тих чи інших інформаційно-комунікативних технологій.

Як можна побачити, у цьому питанні політологічний підхід має системоутворюючий характер, оскільки поєднує погляди в межах таких наук як екологія, культурологія, лінгвістика і т. д.

Отже, даючи визначення поняття «інформаційно-комунікативна технологія», варто враховувати наступні позиції: практичність використання, обумовленість, цілеспрямованість, політична суб'єктність, взаємодія. Відповідно, інформаційно-комунікативна технологія – це зумовлений рівнем суспільного розвитку спосіб практичного використання знання, спрямований на досягнення конкретної цілі шляхом взаємодії між політичними суб'єктами. Під метою в даному випадку можна розуміти зміну стану певного політичного суб'єкта.

Говорячи про новітні інформаційно-комунікативні технології, варто зауважити час їхнього виникнення та використання. Тобто, мається на увазі сучасність, а точніше – цифрова епоха. На це звертає увагу раніше згадана дослідниця Л. Данильчук [1, с. 128]. Про це дещо в інший спосіб зазначають вітчизняні вчені О. Дузь та А. Готун. Перша говорить про те, що конкретний набір інформаційно-комунікаційних технологій зумовлюється певною інформаційно-комунікаційною системою [6, с. 28]. А. Готун зазначає, що політична комунікація є відображенням політичної реальності [8, с. 22]. Тут ідеться про ступінь суспільного розвитку. Тому «новітність» є виключно характеристикою часу. Отже, новітня інформаційно-комунікативна технологія – це притаманний цифровій епосі спосіб практичного використання знання, спрямований на досягнення конкретної мети шляхом взаємодії між політичними суб'єктами.

Тепер варто перейти до класифікації новітніх інформаційно-комунікативних технологій. За логікою, основним критерієм для цього має бути прив'язка до цифрової епохи. Тобто, мається на увазі, що та чи інша інформаційно-комунікативна технологія, щоб бути зарахованою до новітніх, повинна виникнути саме в окреслений період. Однак це не зовсім так. Може йти мова і про трансформацію інформаційно-комунікативних технологій попередніх періодів. Наприклад, український дослідник Г. Почепцов у цілій низці публікацій розглядає пропаганду та її прояви як різновид новітньої інформаційно-комунікативної технології. Так, у її межах, вчений виокремлює наступні технології управління інформаційним полем: руйнування інформаційного монополізму, перерозподіл інформаційної ваги гравців (у цьому випадку коректніше говорити «суб'єктів інформаційно-комунікативної системи»), створення керованих масових єдностей, керування сприйняттям, управління героїкою, управління ворогами, маніпуляція з джерелом, управління парадоксальністю, управління рамками, управління каналом комунікації, управління розважальністю, управління сакральністю, управління історією, управління за допомогою великих масивів інформації [9, с. 47-66].

У цьому контексті одразу вбачається негативна спрямованість кожної з вище названих технологій пропаганди, оскільки кожна з них передбачає використання проти ворога. Але це лише одна сторона інформаційно-комунікативних технологій, яка потребує окремого дослідження. До того ж, пропаганда не завжди має негативний контекст. Наприклад, російський дослідник А. Цуладзе розрізняє позитивну та негативну пропаганди [10, с. 53]. Виходячи з раніше запропонованого визначення новітніх інформаційно-комунікативних технологій, слід розуміти, що поставлена мета не завжди матиме деструктивний або навіть

конструктивний характер. Наприклад, застосування тієї чи іншої інформаційно-комунікативної технології вимагатиметься наявною ситуацією й може виконувати роль підтримки.

Повертаючись до раніше наведеного поділу, варто зробити висновок, що загалом всі згадані Г. Почепцовим технології можна звести до наступних трьох груп: спрямовані на зміну суб'єктів та/або їхнього сприйняття і способів взаємодії; спрямовані на зміну засобів комунікації; спрямовані на зміну інформаційного поля (простору). Говорячи про останню групу, яка, за великим рахунком, повинна бути найскладнішою у своїй реалізації, варто навести аксіоми управління інформаційним простором. Г. Почепцов виокремлює наступні:

- аксіома об'єму – існують нескінченні можливості розширення і наповнення інформаційного простору новим змістом;
- аксіома доступу – інформаційний простір вільний, його обмеження потребує залучення додаткових засобів;
- аксіома управління – увага може приділятися лише конкретному сегменту інформаційного простору;
- аксіома неоднорідності – елементи інформаційного простору відрізняються один від одного;
- аксіома взаємозалежності – сегменти інформаційного простору перебувають у різних зв'язках між собою [11, с. 31-33].

Перелік не є повним, але він дозволяє коректно класифікувати новітні інформаційно-комунікативні технології. Отже, фактично початок першої класифікації було покладено раніше, новітні інформаційно-комунікативні технології можна класифікувати за спрямованістю. Відповідно, маємо: технології зміни засобів комунікації; технології зміни суб'єктів комунікації та/або їхнього сприйняття; технології зміни інформаційного поля (простору) – причому варто уточнити, що тут слід вести мову лише про окремі сегменти. Це дозволяє говорити про партикулярність та чітку спеціалізацію новітніх інформаційно-комунікативних технологій.

Далі новітні інформаційно-комунікативні технології слід класифікувати за цілями, які прагне реалізувати суб'єкт використання. Отже, можна виокремити: технології підтримки (нейтральний підхід) – йдеться про забезпечення статус-кво у конкретному політичному процесі; технології забезпечення домінування (деструктивний підхід) – мається на увазі отримання перемоги над ворогом, його деморалізація і т. д. У такому контексті говорять про гібридні, психологічні, інформаційні війни, де, безумовно, мають місце інформаційно-комунікативні технології, технології забезпечення порядку (конструктивний підхід) – така назва є доволі широкою, – основними ознаками яких є збереження стабільності власних позицій у процесі комунікації або ліквідація наслідків негативного впливу супротивника.

Отже, як висновок, слід зазначити, що ці дві класифікації найбільш загально окреслюють сутність новітніх інформаційно-комунікативних технологій. Від тих, що належать до попереднього періоду, їх відрізняє значно ширший спектр діяльності, можливість використання тих чи інших ресурсів та характер мети, покладеної в її застосування. Якщо, наприклад, у Новий час інформаційно-комунікативними технологіями могли послуговуватися виключно в негативному контексті (дискредитація та деморалізація ворога), а також вони асоціювалися переважно з військовою сферою, то в Новітню епоху спектр їхньої дії значно розширюється. Те ж стосується доступних засобів для їхнього використання. Зрештою, говорячи про новітню інформаційно-комунікативну технологію як притаманний цифровій епосі спосіб практичного використання знання, спрямований на досягнення конкретної цілі шляхом взаємодії між політичними суб'єктами, можна виокремити наступні її особливості: її поява та використання зумовлені цифровою епохою; їй властиві практичність, цілеспрямованість, конкретність, чітка спеціалізація, партикулярність; її застосування передбачає наявність політичного суб'єкта та процесу взаємодії. Разом з тим, варто зауважити, що дане дослідження не є вичерпним. Перспективним є окреслення конкретних проявів використання тієї чи іншої новітньої

інформаційно-комунікативної технології, поглиблення запропонованої класифікації, а також розгляд специфіки їх застосування в тому чи іншому контексті.

Використана література:

1. Данильчук Л. Сутність і зміст поняття «інформаційно-комунікаційні технології». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 4. С. 123-130.
2. Редька І. Інформаційні технології. Основні якості сучасних інформаційних технологій. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальні комунікації і нові комунікативні технології»*. Запоріжжя, 2017. С. 20-25.
3. Климанська Л. Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні». Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.
4. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник. Львів: Вид-во «СПОЛОМ», 2009. 258 с.
5. Салтовський О. І. Основи соціальної екології: Курс лекцій. Київ: МАУП, 1997. 168 с.
6. Дузь О. В. Інформаційно-комунікаційні технології у вітчизняних електоральних процесах. Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2009. 370 с.
7. Клягин С. В. О теоретическом потенциале коммуникативных стратегий информационного общества. *Коммуникативные стратегии информационного общества: труды 2-й Междунар. науч-теор. конф.* Санкт-Петербург: Издательство Политехнического ун-та, 2009. С. 3-5.
8. Готун А. М. Нові інформаційно-комунікаційні технології в глобальній системі політичної комунікації. Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ, 2010. 385 с.
9. Почепцов Г. Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ: Києво-Могилянська академія, 2017. 260 с.
10. Цуладзе А. М. Политические манипуляции, или Покорение толпы. Москва: Книжный дом «Университет», 1999. 144 с.
11. Почепцов Г. Г. Информационно-политические технологии. Москва: Центр, 2003. 384 с.

Demartyno A. *The Concept and Classification of the Contemporary Informational and Communication Technologies*

In conditions of total globalization there is a rapid transformation of all spheres of public life. This is achieved through a powerful informatization. Today we can talk about a kind of informational revolution, which led to the gradual emergence of a qualitatively different reality. At the same time, the emergence and development of information and communication technologies is not an entirely new process. In one way or another, one can speak of their existence, beginning with the Ancient World, at every stage of human existence. But if earlier, information and communication technologies served as ancillary function, for example, served as an instrument in electoral campaigns, propaganda or public administration, then in the present day they penetrate into all spheres of public life that actually set the existing agenda. This leads to the emergence of communicative strategies for the information society and, accordingly, the information and communication systems within which (from a political point of view) and political discourse takes place.

There are two main issues within this topic. The first is to interpret the notion of «information and communication technologies». The other one is in their classification, since the criterion for the delineation of certain groups depends on the breadth and objectivity of the interpretation. In the framework of this study, the political approach will be based on the basis, that is, consideration of certain problems will take place through the prism of political sciences.

It should be noted that there is also a problem with the use of the terms «communicative» and «communication». In the context of this issue, they are often perceived as synonymous. It should be understood that this is not the case at all, since the «communicative» is an adjective that relates to information, and «communication» - means of communication (not only information channels, but roads, railways, etc.). Therefore, it is more appropriate to use the «information and communication technology» option, as one that most closely matches the essence of the problem under investigation.

It is also worth noting that this article is not exhaustive. Perspective is the outline of concrete manifestations of the use of one or another of the contemporary information and communication technology, the deepening of the proposed classification, as well as consideration of the specific application of this or that context.

Key words: information and communication technologies, the contemporary information and communication technologies, information and communicative system.

УДК 327.8: 15

Калініченко Б. М.

ФОРМИ І ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

У статті проаналізовано особливості сучасної інформаційної боротьби, спрямованої на реалізацію воєнно-політичних цілей. Визначено важливість інформаційного сегмента у воєнно-політичному конфлікті. Розглянуто сутність, зміст та основні напрями вдосконалення інформаційного супроводження воєнно-політичної діяльності держави. Окреслено сучасний стан інформаційного протистояння в процесі протікання воєнно-політичних конфліктів як ключовий фактор реалізації політичної мети. Визначено основні засоби та методи інформаційного забезпечення та їх застосування в умовах ведення локальної війни.

Ключові слова: інформація, воєнно-політичний конфлікт, інформаційна боротьба, засоби масової інформації, національна безпека.

Сучасні воєнно-політичні конфлікти відбуваються в умовах протистояння в географічно локалізованому просторі. Інформація в такій іпостасі розглядається як один із визначальних чинників впливу на противника, досягнення військової, політичної, економічної переваги як форми реалізації власних інтересів у просторі країни-противника. Можна спостерігати, що останнім часом у воєнно-політичних конфліктах інформація є визначальним чинником досягнення цілей. Більше того, відбувається війна інформаційно-пропагандистських кампаній. За цих умов інформаційне сприйняття та оцінка воєнно-політичного конфлікту на міжнародній арені є одним із визначальних факторів залучення сил підтримки та досягнення політичної мети. До того ж, актуальність проблеми останнім часом додатково зумовлена воєнним конфліктом між Російською Федерацією та Україною з використанням новітніх засобів інформаційного впливу як одного з головних інструментів гібридної війни.

У вітчизняних наукових джерелах дослідження проблематики воєнно-політичних конфліктів поступово набуває поширення. Поява нових засобів ведення військових операцій зі залученням інформаційно-технологічних засобів впливу визначає потребу в поглибленому науковому осмисленні воєнно-політичного протистояння. Теоретичний аналіз значення інформаційного чинника у воєнно-політичних протистояннях представлено у працях В. Горбуліна, В. Абрамова, Г. Ситника. Феномен інформаційно-психологічних операцій в умовах ведення гібридної війни досліджували такі науковці як Ф. Хоффман, Г. Почепцов, О. Загребельний, І. Панарін, М. Требін, М. Лібікі, О. Білорус та ін. Дослідження причин та засобів запобігання воєнних конфліктів міститься у працях З. Бжезінського, Г. Кіссінджера,